

■ درس دوم: پنجره‌های شناخت

■ اهداف

- ۱ پرورش روحیه ستایش پروردگار؛
- ۲ تأکید بر ذکر نام خداوند در آغاز هر کار؛
- ۳ تقویت شناخت پروردگار از راه بهره‌گیری از پنج حس ظاهر؛
- ۴ تقویت مهارت خوب گوش کردن؛
- ۵ تقویت مهارت خوب دیدن؛
- ۶ پرورش توانایی دقت و تأمل در پدیده‌ها.

■ آموزش

جلسه اول	
آموزش درس	۳۰ دقیقه
درک مطلب	۲۰ دقیقه

روش‌های پیشنهادی تدریس

۱ روش ایفای نقش، قصه‌گویی و نمایش خلاق

۲ روش تدریس اعضای گروه

چون متن درس را می‌توان به بخش‌های مستقل تقسیم کرد (گروه تفکر، ایمان، اخلاق، علم و عمل)، بنابراین می‌توان به راحتی از روش تدریس اعضای گروه استفاده کرد. برای توضیحات بیشتر در مورد این روش به بخش کلیات، قسمت «روش‌های تدریس» مراجعه کنید.

درک مطلب

پس از تدریس درس، دانش‌آموزان به سؤالات درک متن پاسخ می‌دهند. ایجاد فرصت تفکر، این فرایند را به تحقق هدف نزدیک می‌کند.

جلسه دوم	
۲۵ دقیقه	واژه آموزی
۲۵ دقیقه	گوش کن و بگو

واژه آموزی: واژه‌های هم خانواده

دانش‌آموزان سال‌های قبل با واژه‌های هم خانواده آشنا شده‌اند. معلم می‌تواند واژه‌های هم خانواده را بر کارت‌های جداگانه بنویسد و از گروه‌ها بخواهد تا واژه‌های هم خانواده را جدا کنند. یا در برگه‌های آزمون عملکردی از دانش‌آموزان بخواهد تا واژه‌های هم خانواده را با خط به هم وصل کنند، یا... به تعداد معلمان، تکنیک جهت ارائه مطلب آموزشی وجود دارد. مهم این است که بهترین شگرد متناسب با علاقه و سطح توانمندی‌های دانش‌آموزان انتخاب شود. یکی از بهترین روش‌ها برای آموزش واژه‌های هم خانواده استفاده از «روش دریافت مفهوم» است که در ادامه می‌آید.

الگوی دریافت مفهوم براساس کمک به دانش‌آموزان در «یادگیری مؤثرتر مفاهیم» طراحی شده است. در این الگو مفاهیم و تعاریف به طور مستقیم در اختیار دانش‌آموز قرار نمی‌گیرد بلکه او سعی می‌کند در طی یک فرایند، خود به مفهوم دست یابد.

این الگو از سه مرحله تشکیل شده است :

۱ ارائه نمونه‌ها

۲ دستیابی به مفهوم

۳ تحلیل شیوه تفکر سازمان یافته.

از این الگو می‌توان به خوبی در آموزش دانش‌های زبانی و ادبی (آموزش واژه‌های هم‌خانواده، مبالغه، تشبیه، منادا و...) بهره گرفت.

در هنگام بهره‌گیری از این الگو به نکته‌ها و گام‌های این راهبرد آموزشی، که در ادامه می‌آید، باید توجه داشت:

پیش از آغاز هر مرحله تدریس، عملکردی را که پس از آموزش از دانش‌آموزان انتظار می‌رود، با آنان در میان بگذاریم.

گام اول: در این مرحله نمونه‌هایی از واژه‌های هم‌خانواده را با نشان واژه «بله» و واژه‌هایی را که هم‌خانواده نیستند با نشان واژه «خیر» مشخص می‌کنیم و بر روی تخته کلاس می‌نویسیم. نمونه‌های ارائه شده به گونه‌ای انتخاب می‌شوند که موارد «بله» گویای مهم‌ترین ویژگی مفهوم مورد نظر و موارد «خیر» کاملاً با آن مفهوم نامربوط باشند، مانند:

■ علم (بله) ■ پنجره (خیر)

■ عالم (بله) ■ معلم (بله)

■ حرف (خیر) ■ شریک (خیر)

در این مرحله دانش‌آموزان به مقایسه نمونه‌ها می‌پردازند و عامل یا عوامل مشترک نمونه‌ها را بررسی و برای آنها فرضیه‌سازی می‌کنند.

گام دوم: در این مرحله نمونه‌های مثبت و منفی جدیدی را بدون نشان واژه «بله، خیر» در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌دهیم تا فرضیه یا فرضیه‌هایی را که در مرحله پیشین در ذهن خود تصور کرده‌اند، رد یا تأیید کنند.

نمونه‌های جدید:

■ تعلیم (?) ■ فرزانه (?)

■ علوم (?) ■ تصویر (?)

■ زنگ (?) ■ علامه (?)

در ادامه این مرحله از دانش‌آموزان می‌خواهیم برای مفهومی که به آن دست یافته‌اند، نامی برگزینند و نمونه‌های جدیدی بیان کنند.

گام سوم: در این گام از دانش‌آموزان می‌خواهیم درباره افکاری که در دو مرحله پیش داشته‌اند، صحبت کنند؛ مثلاً می‌توانیم از آنها بپرسیم در ابتدا چه فکر می‌کردید یا چگونه به این نتیجه رسیده‌اید؟

این پرسش‌ها آغاز خوبی برای یک بحث و گفت‌وگوی گروهی خواهد بود تا در آن راهبردهای شیوه تفکر خود را کشف کنند. در این مرحله، آنها راهی را که برای دستیابی به مفهوم طی کرده‌اند، بیان می‌کنند. هدف این مرحله این است که راه درست کشف مطالب را به گونه غیرمستقیم با دانش‌آموزان تمرین کنیم و مهارت‌های تفکر را در آنها رشد دهیم.

چند نمونه دیگر از واژه‌های هم‌خانواده درس دوم:

عجله: عجلول، تعجیل

ارتباط: مرتبط، مربوط، رابطه

تفکر: متفکر، فکور، فکر، افکار

کشف: کاشف، اکتشاف، مکاشفه

بحث: مباحثه، مبحث

گوش کن وبگو

در این فعالیت دانش‌آموز به دقت به متن داستان «رفتار نیکان» گوش می‌دهد سپس درباره آنچه شنیده است فکر می‌کند. در گام بعدی دانش‌آموزان در گروه درباره موضوع داستان گفت‌وگو می‌کنند و براساس آن به سؤالات پاسخ می‌دهند. اگر چنانچه فایل صوتی در اختیار معلمان نبود، خود به قرائت داستان با صدای رسا و رعایت لحن بپردازند.

توجه

برای اطلاعات بیشتر در مورد «عناصر داستان» به توضیحات قسمت «کارگاه درس پژوهشی» در درس هشتم مراجعه کنید.

جلسه سوم	
فعالیت‌های نوشتاری (۱)	۳۰ دقیقه
تمرین خواندن (روخوانی)	۲۰ دقیقه

فعالیت‌های نوشتاری (۱): املا و واژه آموزی

در تمرین یک منظور از ارتباط بین واژه‌ها، همان واژه‌های هم‌خانواده است. در تمرین دو اضافه شدن دو واژه به یکدیگر را در صورتی که هر دو واژه اسم باشند، مضاف و

مضاف‌الیه می‌گویند. برای تشخیص دوترکیب «مضاف و مضاف‌الیه» و «صفت و موصوف» چند راه پیشنهاد می‌شود:

۱ اضافه کردن «ی» نکره به پایان واژه اول، در این صورت اگر ترکیب معنادار بود «موصوف و صفت» است.

مثال: کوهی بزرگ: (کوه بزرگ موصوف و صفت)
کوهی دماوند: (کوه دماوند مضاف و مضاف‌الیه)

۲ اضافه کردن علامت جمع «تر» به پایان واژه دوم، اگر ترکیب معنادار بود موصوف و صفت است. مثال: کوه بزرگ‌تر.

تمرین خواندن (روخوانی)

در بخش دوم کلاس، تا زمانی که دانش‌آموزان کُنددست به انجام دادن فعالیت‌های نوشتاری مشغول‌اند، معلم می‌تواند فضای تمرین روان‌خوانی متن درس با رعایت لحن‌ها را فراهم نماید. لحن خواندن متون فارسی در ایجاد ارتباط تأثیرگذار با مخاطب، جایگاه ویژه‌ای دارد. دانش‌آموز باید در هنگام خواندن متن، با رعایت لحن مناسب، هم‌کلاسی‌های خود را به درک درستی از محتوا برساند تا به این ترتیب بهبود قرائت صحیح اتفاق بیفتد. منظور از «لحن»، رعایت حس و حال آوایی متناسب با فضای متن است. در این کار، توجه به فراز و فرود آوایی، رعایت درنگ یا مکث، تکیه، کشش و گسست آهنگ کلام، نقش بسیار مهمی دارد.

جلسه چهارم	
۳۰ دقیقه	املا
۲۰ دقیقه	بخوان و حفظ کن

املا

در این جلسه املا با هدف آموزش، برگزار می‌شود و بهره‌گیری از تکنیک‌های متنوع در انواع املا فضای یادگیری را برای دانش‌آموزان مفرح می‌سازد. ارجاع دانش‌آموزان به متن درس از طریق واژه‌یابی، جمله‌یابی و... به کیفیت آموزش می‌افزاید.

بخوان و حفظ کن: ای مادر عزیز

خوب خواندن شعر، بر دانش‌آموزان تأثیر مثبت دارد. به طور کلی شعر را باید خوب اجرا کرد و خواندن به تنهایی برای نشان دادن تمامی زیبایی‌های شعر، کافی نیست. «عباس یمینی شریف» معتقد است: «اگر کودک در برابر شعر این سه عکس العمل را داشته باشد، شعر به خوبی به او عرضه شده است:

۱. لذت و شور و شمع

۲. کنجکاوی و اکتشاف

۳. عمیق شدن فهم و ادراک»

شعرهای «بخوان و حفظ کن» اگر به صورت گروهی خوانده شود و تقریباً در اکثر جلسات فارسی به صورت تفتنی، جمع‌خوانی شود، راحت‌تر حفظ خواهد شد. نوشتن شعرها و معنی آن ضرورت ندارد، بلکه درک و رساندن پیام شعر، مهم است. به گروه‌های دانش‌آموزی باید فرصت کشف و معناسازی بدهیم. در زنگ شعر خوانی، می‌توان شعر پژوهی را نیز مدّ نظر قرار داد.

در پایان قرائت شعر و بحث و گفت‌وگو پیرامون معنا و پیام شعر، پاسخ‌گویی به سؤالات «خوانش و فهم» برای دانش‌آموزان تسهیل می‌گردد.

بهره‌گیری از رسانه: در این بخش می‌توان از موسیقی بدون کلام بهره جست، این امر تأثیر قرائت شعر را بیشتر می‌کند. همچنین به منظور ایجاد تنوع، می‌توان گاهی علاوه بر رمزینه سریع پاسخ، از دانش‌آموزان یا از اولیا جهت قرائت شعر و ضبط صدای آنان بهره گرفت. (نکته مهم: در هنگام ضبط به صحیح خواندن شعر توجه شود.)

جلسه پنجم	
فعالیت‌های نوشتاری (۲)	۳۰ دقیقه
ارزشیابی	۲۰ دقیقه

فعالیت‌های نوشتاری (۲): نگارش

در تمرین یک از دانش‌آموزان خواسته شده است تا جای خالی واژه‌ها را با حروف ربط و اضافه کامل کنند. «حرف» واژه‌ای است که خود به خود معنی مستقلی ندارد اما برای پیوستن و نسبت دادن

اجزای یک جمله به یکدیگر به کار می‌رود که در این صورت «حرف اضافه» خوانده می‌شود. یا برای ربط دادن دو واژه یا دو جمله به یکدیگر به کار می‌رود، که در این صورت «حرف ربط» است. یا برای تعیین مقام واژه در جمله آورده می‌شود که در این صورت به آن «حرف نشانه» می‌گویند. در تمرین دو، به منظور تحقیق و گزارش در کلاس، بر مهارت خوب دیدن و مشاهده دقیق تأکید شده است.

ارزشیابی

در این درس می‌توان از آزمون مداد کاغذی بهره برد. این آزمون هم به صورت انفرادی و هم به صورت گروهی قابل اجراست.

جلسه ششم	
بخوان و بیندیش	۵۰ دقیقه

بخوان و بیندیش

داستان «هدهد» از کتاب «سندباد نامه» نوشته ظهیری سمرقندی انتخاب شده است. پیام این داستان، لزوم هوشیاری، درست فکر کردن و دوری از غفلت است. این بخش از کتاب در راستای تقویت درک متن دانش‌آموزان طراحی شده است. معلم فرصت می‌دهد تا دانش‌آموز به روش صامت‌خوانی و به صورت انفرادی، متن را کامل بخواند. آنگاه در مورد محتوای خوانده شده بیندیشد و سپس به سؤالات «درک و دریافت» به صورت فردی پاسخ دهد.

جلسه هفتم	
فعالیت‌های نوشتاری (۳)	۵۰ دقیقه

فعالیت‌های نوشتاری (۳): کارگاه نویسندگی

فعالیت اول و دوم این بخش به واژه‌های هم معنی و دقت در انتخاب واژه مناسب با توجه به متن می‌پردازد.

جلسه هشتم	
کارگاه درس پژوهی	۵۰ دقیقه

کارگاه درس پژوهی

در این کارگاه، دانش‌آموز باید یکی از نویسندگان مشخص شده را انتخاب کند و گزارش کوتاهی درباره آن نویسنده به کلاس ارائه دهد. برای انجام این قسمت می‌توانند از کتابخانه، اینترنت و ... استفاده کنند. لازم است معلمان گرامی، چند جلسه قبل‌تر از ارائه گزارش‌ها، به دانش‌آموزان اطلاع دهند تا آنها در این جلسه گزارش خود را ارائه نمایند.

جلسه نهم	
درک متن	۳۰ دقیقه
هنر و سرگرمی	۲۰ دقیقه

درک متن

در صفحه درک متن از کتاب نگارش که در آخر هر فصل می‌آید، تقویت سواد خوانداری و درک مطلب دانش‌آموزان مدنظر است. ترتیب شماره‌گذاری جملات براساس درک و دریافت درست از متن می‌باشد.

هنر و سرگرمی

در این بخش، رعایت خط‌خوش و ممارست در زیبا و خوانا نویسی مورد تأکید است.